

Stanislav Šota

*Sudbina vjeronauka u
Đakovačkoj i Srijemskoj
biskupiji od 1944. do 1960.*

- Nacionalni katehetski ured
Hrvatske biskupske konferencije,
Zagreb, 2011., 468 str.

Stanislav Šota svećenik je Đakovačko-osječke nadbiskupije, tj. do njezine uspostave bio je član Đakovačke i Srijemske biskupije. Bio je predan pastoralnom djelovanju, ali je istovremeno marljivo prikupljao građu za svoju doktorsku disertaciju, koju je 2010. g. obranio na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Stanislav Šota istražio je i predstavio što se događalo sa školskim vjeronaukom i župnom katehizacijom u prvih 16 godina poslije Drugoga svjetskoga rata u i Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji. Razotkriva povijesno-politički i ideološki stav komunističke, odnosno socijalističke Jugoslavije prema Katoličkoj crkvi koji se očitovao u trajnoj represiji prema Katoličkoj crkvi u cjelini, a napose u mnogobrojnim uhićenjima, sudskim procesima, zatvaranjima, progona i ubijanju katoličkih svećenika, s ciljem da se getoizira Crkvu, da ju se onemogući u njezinu poslanju. Državne uredbe o vjeronauku trebale su od Crkve odijeliti što veći broj njezinih najmlađih članova pa je prva evangelizacija djece i mladeži najprije sprječavana, a zatim zabranjena. Još 1944. godine o vjeronauku izjašnjava se ZAVNOH i ostavlja ga kao obvezni dio školskoga programa, a zatim, 1946. godine,

državni Ustav vjeronauku daje samo važnost izbornoga predmeta u školama, dok 1952. godine Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske nije zabranilo održavanje vjeronauka u školama. Crkva se tada posvetila katehizaciji u crkvama, prilagodila vjeronaučni program novim mjestima katehizacije i ograničenim mogućnostima vjeroučitelja.

Šota je svoj rad podijelio u šest dijelova, a oni su neravnomjerno podijeljeni u poglavlja; prvi dio ima tri poglavlja, drugi i peti dio imaju po dva poglavlja, treći ima sedam poglavlja, četvrti pet, a šesti četiri poglavlja. U prvomu dijelu (str. 23.-49.) autor pruža uvid u opći povijesni, društveno-politički i ideološki odnos nove države prema Katoličkoj crkvi u Hrvata i karakterizira ga kao režim represije, što dokazuje ukazujući na progone, uhićenja, suđenja i ubijanja svećenika, na montirani sudski proces protiv zagrebačkoga nadbiskupa, kardinala Alojzija Stepinca, i na osnivanje svećeničkih staleških udruženja. U sljedeća dva dijela disertacije posebno analizira zakonski položaj vjeronauka u novoj državi, i to u drugomu dijelu do Ustava iz 1946. godine (str. 51.-79.), a u trećemu dijelu, nakon donošenja Ustava 1946. godine pa do potpune zabrane vjeronauka u školi 1952. godine (str. 81.-129.). Brižljivo je prikupio uzaludne žalbe crkvenih vlasti prosvjetnim vlastima u Narodnoj Republici Hrvatskoj koje su upozoravale i protestirale što neposredni mjesni organi vlasti ne poštuju opće državne uredbe već svojevoljno onemogućuju vjeronauk u školi i u crkvi. U četvrtom poglavlju trećega

dijela svojega rada spominje odluku republičkih prosvjetnih vlasti koje su tražile od svakog svećenika koji želi poučavati vjeronauk u školi da u vremenu od 22. srpnja do 15. kolovoza 1949. g. mora podnijeti molbu prosvjetnim vlastima i priložiti niz dokumenata do kojih u tom vremenu nije mogao doći. Posljedica te uredbe bila je da se u većini škola 1951. g. vjeronauk više nije poučavao. Nakon toga nije trebalo dugo čekati da 31. siječnja 1952. g. Ministarstvo prosvjete Narodne Republike Hrvatske odluči da se ukida dopuštenje podučavanja vjeronauka u narodnim i ostalim državnim školama te da se stavljaju izvan snage sva dotadašnja odobrenja države o nastavi vjeronauka u školama. Tom je odlukom zabranjen i vjeronauk u župnim uredima, stanovima i privatnim kućama. Svećenicima je k tomu zabranjeno organizirano okupljanje djece i mladih u društvima koja nisu prijavljena i odobrena po zakonima o udruženjima. Također je svećenicima zabranjeno okupljati mlade radi športskih, kulturno-umjetničkih i sličnih druženja i natjecanja. Državne vlasti dopustile su vjeronauk samo u crkvama i u katedralama. Ponovno su to potvrdile kad je 27. svibnja 1953. g. proglašen *Zakon o pravnom položaju vjerskih zajednica* gdje izričito stoji da »vjerska nastava (katehizacija) u crkvama, hramovima, odnosno u drugim prostorijama koje su za određene, slobodna je«. No, »vjersku nastavu (katehizaciju) učenici redovnih škola ne mogu pohađati u školskim satima. Za pohađanje vjerske nastave potrebno je odobrenje oba roditelja, odnosno staraoca, i pristanak maloljetnika«.

Hrvatski su biskupi već u veljači 1952. g. dali uputu svećenicima, zahtijevajući da svi župnici poučavaju djecu i mlade vjeronauku u crkvama; u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji trebali su to činiti u sjedištu župe dva puta tjedno, a u drugim naseljima župe, koja imaju crkvu ili kapelu, jednom tjedno. No, nositelji lokalne upravne vlasti i učitelji, koji su bili članovi Komunističke partije, smišljali su različite načine kako da spriječe djecu u odlaženju na vjeronauk u crkvu, pritiskom na roditelje ili uvođenjem dodatne nastave u vrijeme vjeronauka. Poslovni odbor Biskupske konferencije uputio je pak 23. travnja 1952. g. pismo predsjedništvu vlade Federativne Narodne Republike Jugoslavije u Beograd, protestirajući što lokalne vlasti na mnogo mjesta zabranjuju procesije izvan crkve, profaniraju zapovijedane blagdane, a vjernicima, posebice školskoj djeci, onemogućavaju prakticiranje vjere. Školske pak vlasti nastavnicima i profesorima koji ispovijedaju vjeru prijete ne samo otkazima, već ih doista otpuštaju iz službe. Sve su to djela koja jasno ukazuju da različiti organi vlasti žele i nastoje postupno onemogućiti i iz naroda iskorijeniti vjerski katolički život. Još otvorenije o progonima vjernika pisali su katolički biskupi sa svojega zasjedanja od 23. do 26. rujna 1952. g. u Zagrebu, u osobitom Memorandumu koji su upraveli predsjedniku države Josipu Brozu Titu. Žale što je sloboda svjetonazora i ispovijedanja vjere svedena na djelomičnu slobodu bogoslužja i liturgijskih obreda. Biskupi smatraju da je zabrana vjeronauka u školama povrjeda slobode vjeroispovijedanja, a

tuže se da je u mnogo slučajeva svećenicima zabranjena vjerska pouka i u crkvi. Tako se stvara slobodan prostor poučavanju u ateizmu i nametanju ateističkoga nazora djeci i odraslima. K tomu se otpuštaju iz škola i fakulteta učenici i studenti vjernici, a učitelje i nastavnike koji su praktični vjernici maltretira se na različite načine. Naravno, ni taj Memorandum katoličkih biskupa nije zavrijedio adekvatan odgovor.

Autor ove doktorske disertacije u četvrtomu dijelu svojega rada ponovno usredotočuje svoju pozornost na Đakovačku i Srijemsku biskupiju poslije Drugoga svjetskog rata (str. 131.-173). Upozorava da se ona u to vrijeme našla bez dovoljno svećenika. U njoj su, naime, našli 1941. g. utočište 132 prognana slovenska svećenika. Veći dio se uključio u redovitu pastvu, ali su se 1945. g. svi vratili u Sloveniju. Ove dvije istočnohrvatske biskupije napustilo je 19 inkardiniranih svećenika, uglavnom njemačke i mađarske narodnosti. Ubijena su 22 svećenika, i to većina bez ikakva suđenja. U zatvoru i od posljedica zatvorskoga života umrla su trojica, a još 17 ih je provelo manje ili više vremena u logoru. Pisac Šota svima je sačuvao dostojan spomen kratkim biografijama.

Peti je dio disertacije brojem stranica najopsežniji (str. 175.-331.). Autor je brižljivo zapisao sve podatke do kojih je mogao doći u crkvenim i javnim arhivima o stanju vjeronauka u 132 župe Đakovačke i Srijemske biskupije od jeseni 1944. do veljače 1952. godine (str. 175.-312). Župe je poredao abecednim redom što omogućuje lakše snalaženje

onim čitateljima koje zanima stanje samo u nekim župama, ali na taj način nije izbjegao ponavljanja uredbi lokalnih i područnih vlasti koje su bile nadležne za više župa. Taj dio rada napisan je vrlo iscrpno i pedantno. Naizgled se može steći dojam da nije bilo potrebno bilježiti sve pojedinosti koje su se zbivale u tih prvih šest poslijeratnih godina, ali drugo poglavlje toga petog dijela knjige (str. 313.-331.) opravdava taj golem arhivski posao jer jasno ukazuje kakva je bila taktika državnih vlasti u postupnomu izgonu vjeronauka iz javnih škola i na koji način su se crkvene vlasti suprotstavljale tom proizvoljnom i nasilnom postupku.

Dok su spomenuti dijelovi Šotine disertacije putokaz istraživanju stanja vjeronauka do njegove zabrane u školama u Hrvatskoj i za ostale hrvatske biskupije, šesti dio (str. 333.-395.) upozorava da je u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji već 1945. g. započelo traženje novoga modela katehizacije, i to najprije u kontekstu europskoga katehetskog pokreta, a zatim pronicljivom prosudbom zadanih okvira mogućnosti katehizacije. Prvi prosuditelj i idejni začetnik toga modela katehizacije, koji je bio ostvariv u komunističkoj Jugoslaviji, bio je Stjepan Bäuerlein. Na njegov je prijedlog 20. svibnja 1946. g. đakovačko-srijemski biskup Antun Akšamović osnovao Pastoralni institut Đakovačke i Srijemske biskupije s ciljem da se putem uputa toga instituta intenzivira i strukturira pastoralni rad po župama, posebice u onima u kojima je otežano održavanje vjeronauka u školi. Pastoralni institut bio je sazdan od osam odbora, i to: za

duhovnu izgradnju svećenstva, za duhovnu izgradnju vjernika, za vjerske nastupe, za liturgiju, za katehizaciju i propovijedanje, za katolički tisak i propagandu, za svećenička zvanja i za karitas. Taj Pastoralni institut priredio je do 1952. g. i objavio tiskom katehetsko gradivo za vjersku pouku djevojkama (1947.), proglas za katehetske nedjelje na početku katehetske godine (1947.), obrazac za evidenciju vjeroučenika (1947.) i upute za katehizaciju u crkva-ma i kapelama (1952.). Osobito je važan dokument Pastoralnoga instituta *Statut župne katehizacije* (18. lipnja 1952.), a on je djelo tada naslovnoga biskupa Stjepana Bäuerleina. Već 1952. g. predložio je biskup Bäuerlein osnivanje biskupijskoga katehetskog ureda u sastavu Pastoralnoga instituta, što se dogodilo pet godina kasnije (1957.). Najvažniji dokument toga Katehetskog ureda jest *Nastavni plan i program vjerske pouke* koji uspješno povezuje Sveto pismo i katekizam, i to na osnovi *Historijskoga katekizma* (Đakovo, 1928.), na temelju Biblije, koji je izradio sastavljač znanstvene osnove za školski vjeronauk (1921.) Ferdo Gerstner (Požega, 28. ožujka 1882. - Požega, 18. lipnja 1939.), i *Maloga katekizma* koji je priredio Ferdo Heffler (1869.-1940.).

Autor doktorske disertacije Šota naglašava da »uključivanje časnih sestara u službu katehistica od 1951. godine, pokretanje katehetskih tečajeva za časne sestre 1956. godine i osnivanje dvogodišnje katehetske škole u Đakovu 1958. godine, najprovidonosnija su djela biskupa Stjepana Bäuerleina te ključni novi koraci na području župne katehi-

zacije, ne samo u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji nego i u cijeloj komunističkoj Jugoslaviji (djelovala je do 1971. godine). Po uzoru na Školu u Đakovu, u Zagrebu se 1961. g., na inicijativu prof. dr. sc. Ivana Škrebline, na Katoličkom bogoslovnom fakultetu osniva Katehetski institut. Na kraju šestoga dijela svoje disertacije autor zaključuje: »S punim pravom možemo ustvrditi da je biskup Stjepan Bäuerlein pokretanjem *Tečajeva za katehisticke i Škole za formaciju katehistica* najzaslužnija osoba za poboljšanje cjelokupnoga pastoralno-katehetskog rada Katoličke crkve u vrijeme Druge Jugoslavije.« Šeta što Šota nije zabilježio barem osnovne biografske podatke o katehetičaru Gerstneru i biskupu Bäuerleinu (Babina Greda, 3. kolovoza 1905. - Đakovo, 9. kolovoza 1973.). Spominje samo da je imenovan 15. lipnja 1951. godine naslovnim biskupom Herakleje u Pontu, pomoćnim biskupom biskupa dr. Antuna Akšamovića, apostolskoga administratora Đakovačke i Srijemske biskupije (str. 344.). Kad je završio teološki studij 1937. g. u Zagrebu, već je bio kateheta (1934.-1945.) u Đakovu na osnovnoj i građanskoj školi, od 1945. do 1951. odgojitelj je u Bogoslovnom sjemeništu i predavač katehetike na Visokoj bogoslovnoj školi. Biskupijama upravlja od 1951. g. do smrti. Osnovao je 20 novih župa, ponajviše u gradovima, i obnovio ratom i potresom (1964.) oštećenu katedralu. Prikupio je vrijedne knjige s područja katehetike, povijesti umjetnosti i arheologije u biblioteku te je osnovao Dijecezanski muzej sakralne umjetnosti. Prilozima s područja katehetike,

crkvene povijesti i odgoja surađivao je u *Glasniku biskupija Bosanske i Srijemske* (1933., 1936.-40., 1944.). Svakako je njegov model katehizacije u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji osobito vrijedan dar Crkvi u Hrvata u teškim godinama za vrijeme vladavine komunističke Jugoslavije.

Istraživanje stanja vjeronauka u godinama poslije Drugoga svjetskog rata u Đakovačkoj i Srijemskoj biskupiji ukazuje, dakle, na osobite teškoće u kojima se on odvijao do 1952. g. u školama i kasnije u crkvama. Teškoće su se tada očitovale i u drugim biskupijama, ali su još uvijek nepoznate hrvatskoj crkvenoj i kulturnoj javnosti. Zato Šotin mentor, prof. dr. sc. Josip Baloban, u Predgovoru njegove objavljene disertacije opravdano piše: »Ovaj doktorski rad ima, stoga, pionirsko, analogno i svehrvatsko značenje. Taj put i model istraživanja mogli bi slijediti i drugi istraživači, istražujući u drugim biskupijama u Hrvatskoj, te bi se time doprinijelo cjelokupnoj hrvatskoj historiografiji i pisanju objektivne povijesti hrvatske Crkve poslije Drugoga svjetskog rata.«

Pisac disertacije Stanislav Šota uložio je mnogo truda dok je prikupio potrebnu građu za drugi i treći dio rada. Dobro je da je mentor prihvatio i taj njegov trud. No, sadržajno on nije neophodan za naznačenu temu, već bi mogao poslužiti za novi rad, premda je to pitanje koje valja istraživati, jer otkriva stanje Crkve u Hrvata neposredno poslije Drugoga svjetskog rata, ali opterećuje neke druge hrvatske biskupije daleko više nego Đakovačku i Srijemsku biskupiju.

Svakako valja napomenuti da je iz šestoga dijela rada razvidno kako je vrlo uputno posvetiti osobitu istraživačku pozornost katehetskom djelovanju biskupa Stjepana Bäuerleina. Ono svakako nadmašuje takvo djelovanje nekog drugog biskupa ili svećenika u to vrijeme u Crkvi među Hrvatima. K tomu je bogato takvim vlastitostima da se može nazvati autoktonim i nužno je na njega svratiti pozornost u povijesti hrvatske katehizacije i povijesti Crkve među Hrvatima u 20. st. Dok se to Bäuerleinovo djelovanje ne predstavi na pravi način, ne će biti jasnoga uvida u to važno poglavlje crkvene povijesti u nas.

Veronika Reljac

Peter L. Berger

Dialog zwischen religiösen Traditionen in einem Zeitalter der Relativität

– Mohr Siebeck, Tübingen, 2011., 121 str.

Poznati američki sociolog Peter L. Berger 2010. godine dobio je »Lucas nagradu« koju dodjeljuje Sveučilište u Tubingenu. Pritom je održao predavanje pod naslovom »Dijalog među religijskim tradicijama u doba relativnosti«. Radi se o vrlo zanimljivomu predavanju koje baca svjetlo za razumijevanje modernoga doba te na ulogu dijaloga među religijama. Predavanje je objavljeno na njemačkom i engleskom jeziku, uz kratak opis »Lucas nagrade« te života i djela Petera L. Bergera iz pera Friedricha Schweitzera.